Regeringens proposition 1987/88: 143

om ändring i brottsbalken m. m. (förverkande av hjälpmedel vid skadegörelse m. m.)

Prop. 1987/88: 143

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 17 mars 1988.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Anna-Greta Leijon

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att det skall bli möjligt att förklara förverkade föremål som kan användas som hjälpmedel vid bl. a. skadegörelse. Förutsättningen är att föremålen har påträffats i situationer som gav uppenbar anledning att befara att föremålen skulle komma till användning vid sådana brott. Genom den föreslagna bestämmelsen skall det bli lättare att motverka vandalisering i form av klotter och liknande skadegörelse.

Förverkanderegeln föreslås kompletterad med en regel om kroppsvisitation. Polisen skall hos en person som man misstänker medför föremål som kan förklaras förverkade kunna söka efter sådana föremål, om det behövs för att avvärja brott.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1988.

Lagförslagen i denna proposition har granskats av lagrådet. Propositionen innehåller därför tre huvuddelar: lagrådsremissen (s. 5), lagrådets yttrande (s. 15) och föredragande statsrådets ställningstaganden till lagrådets synpunkter (s. 18).

Den som vill ta del av samtliga skäl för lagförslagen måste därför läsa alla tre delarna.

1 *Riksdagen 1987/88. 1 saml. Nr 143*

Propositionens lagförslag

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 36 kap. 3 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

Föreslagen lydelse	*Nuvarande lydelse*
36 kap.	
3 §[1]	
Förverkande får även i annat fall än som avses i 2 § beslutas i fråga om	Förverkande får även i annat fall än som avses i 2 § beslutas i fråga om *föremål*
1. *föremål*, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning,	1. som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning,
2. *andra föremål*, som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.	2. som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning, *eller*
	3. som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom och som har påträffats under omständigheter som gav uppenbar anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

[1] Senaste lydelse 1983:224.

Lag om ändring i polislagen (1984:387)

Härigenom föreskrivs att 19 § polislagen (1984:387) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

19 §[1]

En polisman som med laga stöd griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon får i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändig

1. av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål skall kunna tas om hand, eller
2. för att hans identitet skall kunna fastställas.

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter *vapen eller andra farliga* föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. För detta ändamål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage.

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter föremål som är ägnade att användas *som vapen* vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. För detta ändamål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage.

Vidare får en polisman kroppsvisitera samt undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage för att söka efter föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom, om det finns anledning att anta att någon medför ett sådant föremål som kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § 3 brottsbalken och att föremålet behöver tas om hand för att avvärja brott.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

[1] Senaste lydelse 1987:577.

Lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m. m.

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m. m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §	
Denna lag reglerar förfarandet vid prövning av fråga om förverkande av egendom till det allmänna eller om annan särskild rättsverkan av brott, när frågan inte *angår den* som är tilltalad för *brottet*. Lagen gäller, om inte annat följer av särskilda bestämmelser i lag eller annan författning.	Denna lag reglerar förfarandet vid prövning av fråga om förverkande av egendom till det allmänna eller om annan särskild rättsverkan av brott, när frågan inte *rör någon* som är tilltalad för *brott*. Lagen gäller, om inte annat följer av särskilda bestämmelser i lag eller annan författning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 25 februari 1988

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Peterson, Bodström, Göransson, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Johansson, Lindqvist, G. Andersson, Thalén

Föredragande: statsrådet Leijon

Lagrådsremiss om ändring i brottsbalken m. m. (förverkande av hjälpmedel vid skadegörelse m. m.)

1 Inledning

Inom justitiedepartementet upprättades i november 1987 departementspromemorian (Ds Ju 1987:16) Förverkande av hjälpmedel vid skadegörelse m. m. I promemorian föreslås att det i brottsbalken (BrB) tas in en bestämmelse som gör det möjligt att förklara förverkade föremål som kan användas som hjälpmedel vid bl. a. skadegörelse, om föremålen har påträffats under omständigheter som ger anledning att befara att de skall komma till användning vid sådana brott. Vidare föreslås att det blir möjligt för en polisman att utföra kroppsvisitation för att söka efter sådana föremål. Promemorians lagförslag bör fogas som *bilaga 1* till protokollet i detta ärende.

Promemorian har remissbehandlats. En sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2* .

Jag avser att nu ta upp frågan om ett genomförande av förslagen i promemorian. Som jag återkommer till i specialmotiveringen föreslår jag också en mindre redaktionell ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m. m.

2 Bakgrund

Under senare tid har problemet med det s. k. klotter som i ökad omfattning drabbat allmänna samfärdsmedel och olika offentliga platser dragit till sig stor uppmärksamhet. Klotter har visserligen förekommit i alla tider och torde ofta te sig tämligen harmlöst och föga angeläget för samhället att ingripa mot. Vad som har hänt är emellertid att vissa former av klotter ökat i en omfattning som gör att det inte längre kan avfärdas som ett obetydligt problem. Jag tänker då främst på sådana texter eller teckningar som målas med olika typer av färger på husväggar eller på andra platser där de är väl synliga. Denna typ av klotter kännetecknas av att den av i varje fall andra än upphovsmännen uppfattas som en vandalisering av de platser där den

förekommer. Detta klotter måste till största delen anses vara ett ungdomsfenomen och är koncentrerat till i första hand storstadsregionerna. Detta innebär dock inte att det förekommer endast där. Även i övriga delar av landet har dessa problem med klotter ökat.

Klotter som vandalisering orsakar samhället och enskilda stora kostnader samtidigt som allmänheten drabbas mer eller mindre påtagligt. Enligt uppgift beräknas kostnaderna för att ta bort klotter i Stockholms tunnelbana och på bussar och tåg ha ökat från omkring tre miljoner kronor år 1985 till ca femton miljoner kronor år 1987. Allmänheten drabbas direkt genom störningar i kollektivtrafiken när nedklottrade tåg och tunnelbanevagnar måste tas ur trafik för att rengöras. Även risken för färgfläckar på resenärernas kläder och den kraftigt förfulade miljö som uppstår genom klotter är förhållanden som också särskilt har uppmärksammats.

I en skrivelse i juni 1987 till justitiedepartementet har brottsförebyggande rådet (BRÅ) med hänvisning till problemet med klotter anfört att det är angeläget att överväga en lagstiftning som ger polisen möjlighet att ingripa för att förhindra skadegörelse genom klotter. Det är närmast BRÅ:s skrivelse som har föranlett den nyssnämnda departementspromemorian.

Bakgrunden till BRÅ:s skrivelse var bl. a. en diskussion angående klotter som BRÅ anordnade den 24 mars 1987. I diskussionen deltog bland andra företrädare för AB Storstockholms lokaltrafik (SL) och Statens järnvägar. Vid diskussionen framfördes från olika håll bl. a. synpunkter liknande dem som BRÅ tar upp i sin skrivelse.

Jag vill i sammanhanget också nämna att BRÅ den 20 maj 1987 lämnat en skrivelse till handelns branschorganisationer med en vädjan till dem som saluför färgpennor, sprayfärger och annat liknande material att sälja produkterna endast över disk eller annars på ett sätt som försvårar tillgrepp. Skrivelsen har fått ett positivt mottagande över lag. Sveriges Färghandlares Riksförbund har t. ex. förklarat sig berett att ändra formerna för försäljning av ifrågavarande produkter.

BRÅ planerar vidare i samarbete med SL inom ramen för ett forskningsprojekt att bl. a. utarbeta förslag till ytterligare åtgärder mot klotter och annan skadegörelse. Arbetet skall enligt planerna påbörjas under våren 1988.

Inom BRÅ arbetar för närvarande också en arbetsgrupp med att undersöka om vårdnadshavares ansvar för sina barns brottsliga handlingar bör utökas genom en utvidgning av det skadeståndsrättsliga ansvaret eller på annat sätt.

Jag vill till slut nämna att länsstyrelsen i Stockholms län, som en åtgärd mot klotter, i ordningsstadgan för tunnelbane- och spårvägstrafiken i september 1987 införde ett förbud för trafikant att i vagn eller inom tunnelbanans område medföra spritpennor, sprayfärger eller annat dylikt som innehas under omständigheter, som ger anledning att befara, att föremålen skall användas för att skada trafikföretagets egendom.

3 Allmän motivering

3.1 Gällande rätt

När det gäller det *straffrättsliga ansvaret* gör den som klottrar i regel sig skyldig till skadegörelse eller åverkan enligt 12 kap. 1 § eller 2 § första stycket BrB. I allvarliga fall kan det vara fråga om grov skadegörelse enligt 12 kap. 3 § BrB.

Förverkande av färgburkar, sprayflaskor eller andra föremål som har använts vid ett skadegörelsebrott kan ske med stöd av 36 kap. 2 § BrB. En förutsättning för förverkande enligt detta lagrum är att det kan klarläggas att föremålen har använts som hjälpmedel vid ett brott. Dessutom krävs att ett förverkande är påkallat för att förebygga brott eller att det annars föreligger särskilda skäl. Bestämmelsen torde inte föranleda några större problem när det gäller att förklara färgmaterial m. m. förverkat hos den som har gjort sig skyldig till skadegörelse genom klotter.

I 36 kap. 3 § 1 BrB ges också vissa möjligheter att förverka egendom som har karaktär av utpräglade brottsverktyg utan att de har använts vid brott. Enligt bestämmelsen får sådant förverkande ske i fråga om föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning.

Den kategori av föremål som avses med bestämmelsen omfattar sådan egendom som normalt kan användas bara i samband med brott. Som exempel brukar nämnas dyrkar, falska mynt samt fotografier, kartor och teckningar som tillkommit i spionerisyfte, falska skuldebrev och konstverk med falsk signatur.

Utanför bestämmelsen faller i princip därmed sådana föremål som visserligen kan användas vid brott men som dessutom har ett legitimt användningsområde. Undantagsvis kan det dock förekomma fall där omständigheterna är sådana att en samling av föremål kan förklaras förverkad, trots att varje föremål för sig inte är av den särskilda beskaffenhet som krävs enligt bestämmelsen.

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att brottsbalkens regler för närvarande ger tillräckliga möjligheter att förverka hjälpmedel som har använts vid skadegörelsebrott men att möjligheterna måste anses mycket begränsade när det gäller att förklara sprayburkar och annan utrustning för klotter förverkade på den grunden att de kan antas komma att bli använda vid sådan brottslighet.

När det gäller möjligheterna att förverka föremål på den grunden att de kan misstänkas komma till användning vid en viss typ av brott, vill jag vidare peka på den ändring i 36 kap. 3 § BrB som trädde i kraft den 1 juli 1983 (prop. 1982/83:89, JuU 23, SFS 1983:224). Ändringen innebar att det infördes en möjlighet till förverkande även av föremål, som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning (punkt 2 i paragrafen). Avsikten med bestämmelsen är att motverka att personer bär knivar eller liknande föremål i situationer och på platser, där risken typiskt sett är stor för att föremålen skall komma till användning i samband med våldsbrott. När det gäller karaktären av de

föremål som kan förverkas enligt denna punkt ligger i uttrycket "ägnat att" att föremålen lätt skall kunna användas som tillhygge vid våldsbrottslighet eller annars som ett medel att skada annan. Det krävs dock inte att det skall vara fråga om några specifika brottsverktyg.

Reglerna om *beslag* i 27 kap. rättegångsbalken (RB) överensstämmer med möjligheterna till förverkande av egendom. Enligt 27 kap. 1 § får föremål som skäligen kan antas äga betydelse för utredning om brott eller vara genom brott någon avhänt eller på grund av brott förverkat tas i beslag. Enligt 27 kap. 14 a § gäller att föremål som skäligen kan antas vara förverkat enligt 36 kap. 3 § BrB får tas i beslag.

När det slutligen gäller möjligheterna att företa *kroppsvisitation* för att söka efter föremål gäller olika regler. Enligt 28 kap. 11 § RB kan kroppsvisitation ske för att söka efter föremål under förutsättning att anledning förekommer att brott som kan medföra fängelse har förövats. Genom en ändring i 19 § polislagen (1984:387) infördes den 1 juli 1987 en möjlighet till kroppsvisitation för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som kan förklaras förverkade enligt 36 kap. 3 § BrB.

3.2 Allmänna utgångspunkter

Av vad jag tidigare har anfört framgår att flera olika åtgärder planeras eller redan har vidtagits för att komma till rätta med den särskilda form av skadegörelse som här avsett klotter utgör. Det är självfallet att sådana åtgärder i första hand bör ta sikte på att påverka ungdomarnas beteende genom information och upplysning av olika slag. Detta utesluter dock inte att det är angeläget att det samtidigt med sådana allmänt inriktade åtgärder sker en anpassning av lagstiftningen så att det också finns tillräckliga möjligheter att reagera mot och förebygga vandalisering i form av klotter genom ingripanden i enskilda fall.

De ansvarsbestämmelser som jag tidigare kortfattat berört har en tillräcklig räckvidd och någon utvidgning av straffansvaret behövs därför inte enligt min mening. Inte heller finns det skäl att överväga någon skärpning av straffskalorna.

När det däremot gäller möjligheterna att i förebyggande syfte förverka föremål som kan användas vid klotter av allvarlig natur finns såväl enligt promemorian som enligt min mening ett behov av ändrade regler. Detta vitsordas också genomgående av remissinstanserna.

Jag vill redan här nämna att jag ansluter mig i sak helt till promemorieförslaget vad gäller ökade möjligheter till såväl förverkande som kroppsvisitation.

Jag övergår nu till att närmare behandla de olika delarna av mitt förslag.

3.3 Förverkande av hjälpmedel vid skadegörelse m. m.

Mitt förslag: Förverkande skall kunna ske av föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom. Det krävs dessutom att föremålen har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.

Promemorieförslaget överensstämmer med mitt.

Remissinstanserna ställer sig med ett undantag utan närmare invändningar bakom förslaget. Sveriges advokatsamfund avstyrker förslaget. Sveriges domareförbund framför en mindre invändning som går ut på att förslaget är något för långtgående.

Skälen för mitt förslag: I enlighet med vad jag tidigare har anfört anser jag att det bör införas en regel som gör det möjligt att förverka föremål som kan misstänkas komma till användning vid klotter av allvarligare slag. En sådan lagstiftning bör dock, som också uttalas i promemorian, inte lagtekniskt begränsas till enbart sådana föremål, utan bör utformas så att den blir tillämplig även på föremål som kan användas för att skada egendom.

Advokatsamfundet har avstyrkt förslaget. Enligt samfundet finns i och för sig inga skäl mot förverkande av föremål som kan användas vid skadegörelsebrott. Samfundet säger sig dock inte kunna godta den lösning som föreslås och pekar på de möjligheter som torde finnas till ingripande mot försök eller förberedelse till skadegörelsebrott genom en mindre justering av 12 kap. 5 § BrB.

Som advokatsamfundet anför skulle det genom att förberedelse till skadegörelse straffbelades bli möjligt att också ingripa med förverkande i vissa fall. Enligt min mening skulle en sådan ordning inte vara vare sig ändamålsenlig eller lämplig. Jag vill bl. a. peka på att det endast undantagsvis kan antas att färgburkar och liknande är att anse som sådant hjälpmedel som avses i bestämmelsen om förberedelse. I likhet med vad samtliga övriga remissinstanser tillstyrkt anser jag att en lösning i överensstämmelse med promemorians förslag är att föredra.

Domareförbundet har gjort en invändning mot den lagtekniska lösningen. Förbundet anför att den föreslagna bestämmelsen kommer att få en mycket vidsträckt tillämpning och att det inte är möjligt att överblicka den mångfald av situationer som kan uppstå. Det kan därför inte uteslutas att bestämmelsen kommer att omfatta föremål som i värde inte står i rimlig proportion till den skada som var förutsebar vid det befarade brottet. Förbundet förordar därför att bestämmelsen förenas med en föreskrift att ett förverkande får ske, om det inte är uppenbart obilligt.

Jag vill i denna del framhålla att den föreslagna bestämmelsen är fakultativ genom att den anger att ett förverkande *får* ske. I sammanhanget finns det anledning att påpeka att ett fakultativt förverkande kan uttryckas antingen genom att ange att ett förverkande "får ske" eller att ett förverkande skall ske om det inte är uppenbart oskäligt. Enligt allmänna principer (jämför prop. 1968:79 s. 50 f) anses den senare formuleringen innebära ett mindre utrymme för att underlåta ett förverkande. Mot den bakgrunden anser jag inte att det av domareförbundet föreslagna tillägget skulle fylla någon funktion. Lämpligheten av ett förverkande i det enskilda fallet måste naturligtvis prövas utifrån de föreliggande omständigheterna, däribland det ifrågavarande föremålets värde.

Allmänt sett gäller naturligtvis att ett förverkande endast bör komma i fråga när inte endast övriga omständigheter utan också föremålens karaktär gör att det finns anledning att befara skadegörelse som inte är bagatellartad.

Den föreslagna förverkanderegeln bör tas in i 36 kap. 3 § 2 BrB. Den nya lydelsen av punkt 2 kommer genom denna utvidgning att gälla förverkande för att förebygga både våldsbrott och olika former av brott som innefattar skada på egendom. Jag återkommer i specialmotiveringen närmare till hur bestämmelsen är avsedd att tillämpas.

3.4 Kroppsvisitation

Mitt förslag: Genom ett tillägg i polislagen får en polisman, på samma sätt som nu gäller beträffande vapen eller andra farliga föremål, möjlighet att företa kroppsvisitation för att söka efter föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom. En ytterligare förutsättning är att det med hänsyn till omständigheterna kan antas att föremålet kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § BrB. Även portfölj, handväska eller annat liknande handbagage får undersökas.

Promemorieförslaget överensstämmer med mitt.

Remissinstanserna, med ett undantag, godtar eller lämnar förslaget utan erinran. Advokatsamfundet avstyrker förslaget. Hovrätten för Nedre Norrland tar upp frågan vem som bör ha rätt att besluta om kroppsvisitation.

Skälen för mitt förslag: Som jag tidigare har berört infördes den 1 juli 1987 genom ett nytt andra stycke i 19 § polislagen en rätt för polisman att företa kroppsvisitation för att söka efter vapen eller andra farliga föremål. Förutsättningen är att föremålet kan antas bli förverkat enligt 36 kap. 3 § BrB. Man kan förutse att bestämmelsen i sin praktiska tillämpning i första hand kommer att avse förverkande enligt paragrafens punkt 2. Skälet till att möjligheten till kroppsvisitation infördes var att förverkandelagstiftningens förebyggande effekter därmed otvivelaktigt skulle öka (jämför prop. 1986/87:115 s. 7 f.)

Förutom från advokatsamfundet har det inte riktats någon invändning mot förslaget om rätt till kroppsvisitation.

Jag vill framhålla att det givetvis är väsentligen samma synpunkter som de beträffande vapen och andra farliga föremål som gör sig gällande också beträffande den av mig nu föreslagna regeln om förverkande. Utan en motsvarande möjlighet till kroppsvisitation skulle polisens möjligheter att ingripa förebyggande mot allvarligare klotter och andra former av skadegörelse komma att bli ganska begränsade.

Hovrätten för Nedre Norrland tar upp frågan om det lämpliga i att en enskild polisman ges rätt att besluta om kroppsvisitation. Enligt hovrätten borde denna rätt med beaktande av den integritetskränkning som kroppsvisitation utgör medföra att sådant beslut normalt bör fattas av högre polisbefäl eller av polismyndighet, om det inte är fara i dröjsmål.

Den av mig nu föreslagna bestämmelsens utformning innebär liksom enligt den nuvarande lydelsen av andra stycket i 19 § polislagen att beslut

om kroppsvisitation får fattas av en enskild polisman. Frågan om beslutanderätten i detta avseende togs särskilt upp, efter påpekande av en remissinstans, i det lagstiftningsärendet. Vad som uttalades då (prop. 1986/87:115 s. 12) anser jag vara tillämpligt även när det gäller beslut om kroppsvisitation för att söka efter föremål som kan användas vid t.ex. skadegörelse. Detta innebär bl.a. att i fall då en mera rutinmässig visitation kan bli aktuell beslut regelmässigt bör fattas av en polisman i befälsställning.

Mitt förslag överensstämmer således i sak helt med promemorians. Det bör genomföras en komplettering av 19 § andra stycket polislagen.

4 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i polislagen (1984:387),
3. lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

Förslagen bör fogas som *bilaga 3* till protokollet i detta ärende.

5 Specialmotivering

5.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

36 kap. 3 §

Förverkande får även i annat fall än som avses i 2 § beslutas i fråga om

1. föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning,
2. andra föremål, som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa *eller som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom* och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.

Ändringen består i att föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom anges bland de föremål som kan förklaras förverkade enligt bestämmelsen. I förhållande till promemorieförslaget har den redaktionella ändringen gjorts att ordet "annans" har tagits bort.

De brott som här avses är i första hand skadegörelse, åverkan och grov skadegörelse enligt 12 kap. 1–3 §§. Självfallet kommer den nya bestämmelsen att bli tillämplig även när det gäller att förebygga annan allvarligare brottslighet som kan hänföras under bestämmelsen, t.ex. mordbrand. Kravet på att föremålen skall vara *ägnade* att användas vid sådana brott innebär att de lätt skall kunna användas för sådana ändamål.

Bestämmelsen kommer att bli tillämplig på ett ganska stort antal typer av föremål som är möjliga att använda vid skadegörelsebrott. En praktiskt viktig begränsning av tillämpningsområdet ligger dock i att det krävs att

man på goda grunder skall kunna misstänka att det finns risk för att föremålen också skall komma till användning vid olika former av skadegörelsebrott. Det måste – på samma sätt som nu sker i fråga om våldsverktyg – göras en samlad bedömning av de förhållanden under vilka föremålet har påträffats och omständigheterna i övrigt. Ett praktiskt exempel på situationer då bestämmelsen kan aktualiseras är om någon som tidigare ertappats med att klottra påträffas med färgburkar utan att kunna ge en godtagbar förklaring till innehavet. En annan situation är att ungdomar försedda med olika verktyg påträffas i samband med en redan inträffad eller påbörjad skadegörelse utan att det kan klarläggas vilka som deltagit i denna.

Bestämmelsen måste självfallet tillämpas med en viss försiktighet. Den som kan anföra godtagbara skäl för att han medför färgburkar eller andra aktuella föremål skall inte behöva riskera att förlora dem. Som har framhållits i den allmänna motiveringen måste hänsyn tas till olika omständigheter, bl. a. föremålets värde.

När det gäller tillämpningen i övrigt av bestämmelsen kan hänvisas till prop. 1982/83:89 (s. 15 ff).

I praktiken kan omständigheterna ibland vara sådana att det föreligger risk för att ett visst föremål kan befaras komma till användning både vid våldsbrott och skadegörelse. Det kan då bli aktuellt att förklara det förverkat med hänvisning till båda dessa omständigheter. I detta sammanhang kan närmast för tydlighets skull påpekas att, om någon innehar ett föremål under sådana omständigheter att ansvar för förberedelse till brott enligt 23 kap. 2 § BrB kan komma i fråga, frågan om förverkande i första hand skall prövas enligt 36 kap. 2 § första stycket andra meningen BrB.

Frågan om förverkande skall kunna prövas enligt bestämmelserna i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m. m. Detta innebär i allmänhet att åklagare kan pröva frågan eftersom värdet nästan alltid torde understiga 2 000 kr. Jag återkommer i avsnitt 5.3 till en mindre redaktionell ändring i den lagen.

5.2 Förslaget till lag om ändring i polislagen (1984:387)

19 §

En polisman som med laga stöd griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon får i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändig

1. av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål skall kunna tas om hand, eller

2. för att hans identitet skall kunna fastställas.

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter föremål som är ägnade att användas *som vapen* vid brott mot liv eller hälsa *eller som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom,* om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. För detta ändamål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage.

Genom en ändring i paragrafens andra stycke enligt den lydelse som gäller sedan den 1 juli 1987 får en polisman rätt att företa kroppsvisitation också för att söka efter sådana föremål som nu föreslås kunna bli förverkade enligt 36 kap. 3 § BrB. Polismannen får även rätt att undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage i dessa fall. Att det är den enskilde polismannen som i allmänhet har rätt att besluta om kroppsvisitation har berörts i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.4). När det gäller tillämpningen i övrigt kan hänvisas till prop. 1986/87:115. Bl. a. framhålls där att det självfallet är ytterst väsentligt att den praktiska tillämpningen inte får en sådan utformning att den av allmänheten uppfattas som ett utslag av obefogat trakasseri. Det bör framhållas, bl. a. med hänsyn till vad advokatsamfundet har anfört, att den nya befogenheten bör utnyttjas med tillbörlig försiktighet.

I polislagen finns särskilda bestämmelser om ordningsvakternas rättsliga befogenheter att ingripa i olika situationer. Dessa ingripandemöjligheter kan aktualiseras i skilda sammanhang, t. ex. på tunnelbane- och pendeltåg. I vissa särskilda fall har en ordningsvakt rätt att tillfälligt omhänderta en person bl. a. i syfte att avvärja en straffbelagd handling. Den omhändertagne skall i ett sådant fall skyndsamt överlämnas till närmaste polisman. Det bör i det sammanhanget understrykas att möjligheten att företa kroppsvisitation enligt den föreslagna bestämmelsen inte tillkommer ordningsvakter, utan alltid är förbehållen en polisman.

I samband med ändringen görs även en mindre justering så att bestämmelsen när det gäller vapen m. m. får en bättre språklig överensstämmelse med 36 kap. 3 § 2 BrB.

Vid remissbehandlingen har hovrätten för Nedre Norrland pekat på att detta medför att beteckningen "vapen" i paragrafens första resp. andra stycke synes få olika innebörd. Detta kan dock inte anses som någon större olägenhet. Med ordet vapen förstås då i första stycket vapen i egentlig betydelse, medan uttrycket "användas som vapen" i andra stycket kommer att få en mera vidsträckt betydelse där det mera är möjligheten att ett föremål kan utnyttjas för att skada någon som avses.

5.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m. m.

1 §

Denna lag reglerar förfarandet vid prövning av fråga om förverkande av egendom till det allmänna eller om annan särskild rättsverkan av brott, när frågan inte *gäller någon* som är tilltalad för *brott*. Lagen gäller, om inte annat följer av särskilda bestämmelser i lag eller annan författning.

I paragrafen görs den redaktionella ändringen att ordet "brottet" i första meningen ersätts med "brott". Avsikten är att det skall stå helt klart att lagen är tillämplig vid förverkande m. m. utan att fråga behöver vara om förverkande på grund av brott. (Jämför prop. 1986/87:6 s. 25 f.) I det sammanhanget görs också i förtydligande syfte en språklig justering.

6 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i polislagen (1984:387),
3. lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

7 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

Lagrådet

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1988–03–04.

Närvarande: f. d. justitierådet Erik Nyman, regeringsrådet Berglöf, justitierådet Lars K Beckman.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 25 februari 1988 har regeringen på hemställan av statsrådet Leijon beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i polislagen (1984:387),
3. lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m. m.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Sten Falkner.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

36 kap. 3 §

Enligt det remitterade förslaget skall samma förutsättningar som för närvarande enligt punkt 2 gäller för förverkande av föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa gälla även för förverkande av föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom. Förverkande skall sålunda kunna ske, om föremålet har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att det skulle komma till sådan användning.

Förverkande är en konfiskatorisk åtgärd. Den förutsättning för åtgärden som ligger i att omständigheterna gav anledning att befara att föremålet skulle komma till användning utesluter inte möjligheten att någon användning i verkligheten inte var avsedd. Att trots detta enligt punkt 2 i gällande rätt förverkande skall kunna ske torde få ses mot bakgrunden av det skyddsintresse som föreligger vid brott mot liv eller hälsa. Brott som innefattar skada på egendom omfattar i jämförelse härmed en vid krets av gärningar, där skyddsintresset generellt sett inte är lika uttalat. Detta bör också komma till uttryck när det gäller förutsättningarna för förverkande.

Sveriges advokatsamfund har med avstyrkande av det remitterade förslaget förordat en lösning via ingripande mot försök eller förberedelse till skadegörelsebrott. Lösningen möter invändningar som anförts i remissen. Enligt lagrådet talar också lagtekniska skäl för att den föreslagna kompletteringen av möjligheten till förverkande bör ske inom ramen för 36 kap. 3 § BrB. För att den nämnda skillnaden i skyddsintresse skall bli beaktat förordar emellertid lagrådet att föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom regleras för sig i en punkt 3 i paragrafen av förslagsvis följande lydelse:

"3. andra föremål än som avses i 1 eller 2 som är ägnade att användas

som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom och som har påträffats under omständigheter som gjorde det uppenbart att de var avsedda att komma till sådan användning."

Förslaget till lag om ändring i polislagen (1984:387)

19 §

Enligt andra stycket i nuvarande lydelse får en polisman kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § BrB. I förslaget utvidgas bestämmelsen att gälla även föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom.

Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot kroppsvisitation. Regeringsformen medger dock att denna rättighet begränsas. För att så skall få ske uppställs vissa krav. Enligt 2 kap. 12 § andra stycket regeringsformen får sådan begränsning göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får vidare aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den.

Frågan om förslagets förenlighet med regeringsformen har inte berörts i remissprotokollet (jämför JuU 1986/87:36 s. 7 om tidigare ändring i 19 § polislagen).

Syftet med lagförslaget är att det skall bli lättare att motverka klotter och liknande skadegörelse. Den föreslagna bestämmelsen har en vidare räckvidd. Men även bortsett härifrån anser lagrådet att en sådan regel om begränsning av skyddet mot kroppsvisitation som det remitterade lagförslaget innehåller bör undvikas med tanke på det starka skydd som bör finnas för en persons kroppsliga integritet.

Det är svårt att i lagstiftningen begränsa möjligheten att utnyttja kroppsvisitation till sådana situationer där den ur allmän synpunkt kan anses vara en godtagbar åtgärd. Mot bakgrund av det anförda anser lagrådet att den föreslagna ändringen inte bör genomföras. Lagrådet avstyrker därför förslaget.

Klotter orsakar emellertid samhället och enskilda stora kostnader samtidigt som allmänheten drabbas mer eller mindre påtagligt. Det får ses som ett angeläget och godtagbart ändamål att försöka komma till rätta med denna form av skadegörelse.

Att lagrådet på anförda skäl funnit sig böra avstyrka den generellt utformade bestämmelsen om rätt för en polisman att verkställa kroppsvisitation föranleder därför lagrådet att överväga om inte behovet av att motverka vandalisering och skadegörelse kan tillgodoses genom en mindre långtgående bestämmelse. Vad som därvid bör kunna komma i fråga är att ge en polisman möjlighet att företa en undersökning som inte innebär ett angrepp på den enskildes kroppsliga integritet utan riktar sig mot föremål som förvaras eller transporteras i väskor och annat handbagage. Lagrådet

föreslår att paragrafen kompletteras med en sådan bestämmelse. Den kan förslagsvis tas in i ett nytt sista stycke och ges följande lydelse:

"Undersökning som avses i andra stycket andra meningen får även ske för att söka efter föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken."

Förslaget till lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m. m.

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 17 mars 1988

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, Göransson, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Johansson, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén

Föredragande: statsrådet Leijon

Proposition om ändring i brottsbalken m. m. (förverkande av hjälpmedel vid skadegörelse m. m.)

1 Anmälan av lagrådsyttrande

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande (beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 25 februari 1988) över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i polislagen (1984:387),
3. lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m. m.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådet har haft invändningar i sak både vad gäller förslaget om förverkande och förslaget om kroppsvisitation och undersökning av handbagage. Lagrådet har således velat skärpa kravet på när ett förverkande får ske till fall då det var uppenbart att de ifrågavarande föremålen var avsedda att komma till brottslig användning.

Lagrådet har i sak godtagit förslaget om en rätt för polisman att undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage men i övrigt avstyrkt förslaget om kroppsvisitation med hänvisning till den föreslagna bestämmelsens generella utformning och det starka skydd för en persons kroppsliga integritet som bör finnas.

Jag vill redan här förutskicka att jag i princip kan biträda lagrådets förslag angående förverkande medan jag i fråga om kroppsvisitation förordar en annan lösning än den lagrådet föreslagit. Utöver de ändringar som föranleds av lagrådets yttrande bör vissa ändringar av främst redaktionell natur göras i de remitterade förslagen.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

Lagrådet har med sitt förslag till en mera restriktiv lydelse av bestämmelsen om förverkande av föremål, som är ägnade att användas vid brott som innefattar skada på egendom, velat ge uttryck för att skyddsintresset vid sådana brott inte är lika uttalat som när det gäller brott mot liv eller hälsa.

Jag delar naturligtvis lagrådets uppfattning på denna punkt. I remisspro-

tokollet har också framhållits att den föreslagna bestämmelsen är avsedd att tillämpas när inte endast övriga omständigheter utan också föremålens karaktär gör att det finns anledning att befara skadegörelse som inte är bagatellartad. I detta uttalande ligger, vilket också framgår av specialmotiveringen, att bestämmelsen skall tillämpas med försiktighet. Det bör också framhållas att bestämmelsen har formulerats fakultativt; ett förverkande "får" således ske.

Avsikten med det remitterade förslaget är också att ett förverkande endast skall aktualiseras i de fall då det föreligger en mera påtaglig risk för att föremålen skall komma till brottslig användning. Mot den bakgrunden har jag ingen invändning mot att bestämmelsen ges en formulering som klarare ger uttryck för den restriktivitet som är avsedd. Det är i så fall lämpligt att bestämmelsen tas in i en särskild punkt 3 i paragrafen i enlighet med vad lagrådet har förordat.

Jag godtar således i huvudsak lagrådets förslag men förordar att bestämmelsen ges en lydelse som närmare överensstämmer med punkt 2.

Förverkanderegeln har ett nära samband med den i remissen föreslagna bestämmelsen om kroppsvisitation och utgör själva grunden för att tillämpa den bestämmelsen. Jag vill därför redan här peka på att den mera restriktiva utformning som regeln om förverkande bör ges innebär att även förutsättningarna för kroppsvisitation skärps. Jag övergår nu till att diskutera hur en bestämmelse om kroppsvisitation bör utformas.

Förslaget till lag om ändring i polislagen (1984:387)

Lagrådet har i sak godtagit remissens förslag angående en polismans rätt att undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage. Däremot har lagrådet avstyrkt förslaget om kroppsvisitation i övrigt mot bakgrund av bestämmelsen i 2 kap. 6 § regeringsformen om att varje medborgare gentemot det allmänna är skyddad mot kroppsvisitation och bestämmelsen i 2 kap. 12 § andra stycket regeringsformen att begränsningar i detta skydd endast får göras för att tillgodose ett ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle och inte får gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som föranlett den. Lagrådet anser det i och för sig som ett angeläget och godtagbart ändamål att försöka komma till rätta med skadegörelse i form av klotter. Däremot synes lagrådet mena att remissförslaget såvitt angår befogenheten att undersöka annat än handbagage går utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet.

För min del vill jag först framhålla att regeringsformens skydd mot kroppsvisitation i princip avser undersökning inte bara av en persons kläder utan också av t. ex. handväska, portfölj eller liknande föremål som någon bär med sig (prop. 1975/76:209 s. 147). Motsvarande skydd gäller även om åtgärden är att anse som husrannsakan eller liknande intrång. Samtidigt är jag överens med lagrådet om att en regel om befogenhet att företa kroppsvisitation i syfte att söka efter föremål som kan användas för skadegörelse m. m. givetvis inte får gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet. I det sammanhanget bör emellertid också beaktas de

behovs- och proportionalitetsprinciper som enligt 8 § polislagen alltid skall iakttas när en polisman skall verkställa en tjänsteuppgift. Dessa innebär att den befogenhet att undersöka inte bara handbagage utan också kläder som föreslås i remissen endast undantagsvis kan sträcka sig längre än till en ytlig kontroll av om den som åtgärden riktar sig mot bär några större föremål med sig. En kontroll av handbagage torde med hänsyn härtill många gånger te sig som ett minst lika stort ingrepp i den enskildes integritet.

Som jag ser det skulle det också innebära en allvarlig inskränkning i möjligheterna att motverka brott om en undersökning av någons kläder aldrig skulle kunna komma i fråga. Det torde också vara svårbegripligt för allmänheten om en avgörande skillnad görs mellan fall då exempelvis sprayfärger medförs i en väska och fall då de bärs instuckna under en jacka. Jag anser därför att en regel om kroppsvisitation bör sträcka sig längre än lagrådet har velat godta genom att den också bör kunna ge befogenhet att undersöka en persons kläder.

Med anledning av vad lagrådet anfört anser jag emellertid att det kan finnas skäl att närmare överväga om tillämpningsområdet kan preciseras och begränsas på andra sätt för att skapa starkare garantier mot att befogenheterna utnyttjas på ett sätt som inte har varit avsikten med det remitterade förslaget och som inte är godtagbart från allmän synpunkt.

Lagrådets invändningar mot remissens förslag tar främst sikte på två förhållanden. För det första pekar lagrådet på att förslaget har en vidare räckvidd än att enbart motverka klotter och liknande skadegörelse. För det andra framhåller lagrådet de svårigheter som finns att i lagstiftningen begränsa möjligheterna att ingripa till fall där detta kan anses godtagbart.

Vad gäller den första invändningen vill jag, som också uttryckligen framgår av remissprotokollet, framhålla att syftet att motverka vandalisering i form av klotter visserligen varit en utgångspunkt för förslaget men att ändamålet med den föreslagna regleringen självfallet varit att över huvud taget motverka brott som innefattar skada på egendom. Jag kan därför inte finna några tillräckligt bärande skäl för att göra någon skillnad mellan olika former av sådana brott.

Vad därefter angår den andra invändningen är det min uppfattning att utgångspunkten när det gäller att tillgodose angelägna och godtagbara ändamål bör vara att söka komma till rätta med lagtekniska svårigheter av det slag som lagrådet pekar på.

Jag vill i det sammanhanget framhålla att redan de allmänna principer som gäller för såväl förverkandebestämmelsernas tillämpning som för polisens verkställighet av tjänsteuppgifter enligt min mening innebär ett skydd mot obefogade ingripanden. Självfallet är det dock en fördel om förutsättningarna för att kroppsvisitation skall få tillgripas kan preciseras ytterligare utan att syftet med regleringen därför riskerar att inte bli tillgodosett.

Jag vill här åter erinra om att genom den mer restriktiva utformning av förverkanderegeln i brottsbalken som jag tidigare förordat preciseras också förutsättningarna för kroppsvisitation på ett betydelsefullt sätt. Då kroppsvisitation endast får ske för att söka efter föremål som kan antas förklaras förverkade kommer det genom den ändringen att stå klart att

kroppsvisitation endast får genomföras om det finns omständigheter som ger *uppenbar* anledning att befara att någon kommer att använda vissa föremål för att skada egendom.

Det kan emellertid vara lämpligt att också härutöver precisera de i remissförslaget angivna förutsättningarna för kroppsvisitation.

Remissförslaget innebär formellt att samma förutsättningar skulle gälla för att söka efter föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom som för de som redan gäller beträffande vapen och andra föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa. En anledning till att bestämmelserna om vapen och andra farliga föremål infördes var att polisen skulle få möjlighet att mera rutinmässigt kontrollera om personer bär med sig sådana föremål i situationer då det finns en överhängande risk för våld som inte är knuten till någon bestämd person. När det gäller risk för skadegörelse gör sig motsvarande synpunkter inte gällande med samma styrka. Möjligheten till kroppsvisitation bör därför uttryckligen kunna begränsas till fall då det finns anledning att anta att någon viss person medför ett föremål som är avsett att användas för att skada egendom. Genom ett sådant tillägg klargörs att någon rutinmässig kontroll i de här aktuella fallen aldrig får förekomma utan att det måste finnas en konkret misstanke att den person som det är fråga om också bär med sig föremål som kan antas bli förklarade förverkade.

Möjligheterna till kroppsvisitation bör emellertid kunna preciseras i ytterligare ett hänseende. Avsikten med den föreslagna regleringen är i första hand att förebygga brott. Allmänt sett gäller beträffande polisens åtgärder att dessa bör begränsas till vad som behövs för att uppnå det resultat som avses. Påträffar en polisman någon som bär med sig ett föremål som kan antas vara avsett för skadegörelse bör han självfallet inte tillgripa kroppsvisitation och beslag, om det går att förhindra brott genom en tillsägelse eller någon annan mindre ingripande åtgärd. Detta torde i och för sig följa redan av allmänna regler. I syfte att motverka opåkallade ingripanden kan det emellertid finnas skäl att uttryckligen begränsa befogenheten att kroppsvisitera till sådana fall där det kan antas att föremålet behöver tas om hand för att avvärja brott.

Med de preciseringar och begränsningar som jag nu angett måste tillräckliga garantier anses föreligga mot en inte godtagbar tillämpning av reglerna om kroppsvisitation. Det jag nu har sagt om kroppsvisitation gäller även sådan undersökning av handbagage som faller under begreppet husrannsakan.

2 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta de av lagrådet granskade lagförslagen med vidtagna ändringar.

3 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Departementspromemorians lagförslag

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 36 kap. 3 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

36 kap.

3 §[1]

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
Förverkande får även i annat fall än som avses i 2 § beslutas i fråga om	
1. föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning,	
2. andra föremål, som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.	2. andra föremål, som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa *eller som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på annans egendom* och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.

[1] Senaste lydelse 1983:224

Lag om ändring i polislagen (1984:387)

Härigenom föreskrivs att 19 § polislagen (1984:387) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*

19 §[1]

En polisman som med laga stöd griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon får i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändig

1. av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål skall kunna tas omhand, eller
2. för att hans identitet skall kunna fastställas.

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter *vapen eller andra farliga* föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. För detta ändamål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage.	En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter föremål som är ägnade att användas *som vapen* vid brott mot liv eller hälsa *eller som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på annans egendom*, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. För detta ändamål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage.

[1] Senaste lydelse 1987:577

Sammanställning av remissyttranden över departementspromemorian (Ds Ju 1987:16)

Remissinstanser

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av riksåklagaren (RÅ), hovrätten för Nedre Norrland, rikspolisstyrelsen, polismyndigheterna i Stockholm och Göteborg, brottsförebyggande rådet (BRÅ), länsstyrelsen i Malmöhus län, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges åklagare, Föreningen Sveriges polischefer, Svenska kommunförbundet, landstingsförbundet, Svenska polisförbundet, Statens järnvägar (SJ), AB Storstockholms Lokaltrafik (SL) och Göteborgs Spårvägar.

RÅ har överlämnat yttranden från överåklagarna vid åklagarmyndigheterna i Stockholm, Göteborg och Malmö samt från överåklagaren vid regionåklagarmyndigheten i Stockholm. Länsstyrelsen i Malmöhus län har bifogat ett yttrande från polismyndigheten i Malmö.

Remissvaren

1 Förverkande av hjälpmedel vid skadegörelse m. m.

Samtliga remissinstanser utom *Sveriges advokatsamfund* tillstyrker den föreslagna bestämmelsen.

Överåklagaren vid åklagaryndigheten i Göteborg anser att den föreslagna förverkandebestämmelsen bör få en positiv effekt vad avser skadegörelsebrotten och anför bl. a. att med hänsyn till den flora av föremål från sprayburkar till bilar som nu av olika skäl och enligt olika lagrum kan bli eller kommer att kunna bli föremål för förverkande tiden är måhända kommen för en översyn i vart fall av brottsbalkens bestämmelser om förverkande. Vissa svårigheter att hålla isär situationer där brottsbalkens bestämmelser om farliga föremål eller den nu föreslagna lagen om förbud att bära kniv och andra farliga föremål kan tillämpas kommer också enligt överåklagaren att uppstå om en sådan lag tas.

Sveriges domareförbund har inget att erinra mot att föremål skall kunna förklaras förverkade på de i förslaget angivna grunderna. Bestämmelsen kommer dock enligt förbundet att få en mycket vidsträckt tillämpning genom att den kommer att avse föremål som kan användas vid skadegörelsebrott över huvud taget. Det är enligt förbundet inte möjligt att överblicka den mångfald av situationer som kan uppstå och det kan inte uteslutas att bestämmelsen kommer att omfatta föremål som i värde inte står i rimlig proportion till den skada som var förutsebar vid det befarade brottet. Förbundet förordar därför att bestämmelsen förenas med en föreskrift att föremål i ifrågavarande fall får förklaras förverkade, om det inte är uppenbart obilligt.

Föreningen Sveriges polischefer pekar på att även andra åtgärder, t. ex. någon form av försäljningsrestriktion för sprayfärger, bör vidtas. Även *länsstyrelsen i Malmöhus län* och *polismyndigheten i Malmö* anser att ytterligare åtgärder är nödvändiga.

SJ pekar på de problem som klottret innebär och anför bl. a.: För SJ:s del skulle den föreslagna lagstiftningen vara av stor betydelse. Exempelvis är stationerna livligt frekventerade även av människor som inte ska resa. Små och större grupper av ungdomar träffas och vistas på stationerna och det är svårt för SJ:s personal att förhindra klotter i dessa sammanhang. Ingen kan avvisas från en station enbart för att vederbörande inte har något egentligt ärende. Bara den som uppträder berusad eller stör ordningen kan avvisas i enlighet med järnvägstrafiklagen. Då någon misstänks för att ha klottrat, eller gjort sig skyldig till annan skadegörelse, skall det polisanmälas. Många av SJ:s anställda tycker emellertid att det är meningslöst eftersom det sällan blir några följder. Efter förhör släpps den gripne och kan fortsätta klottra på en annan station eller på ett annat tåg. Lagstiftningen skulle således kunna ha en preventiv verkan och dessutom innebära att klottrandet försvåras temporärt. Det skulle otvivelaktigt uppfattas positivt av SJ:s personal om sprayburkar, breda tuschpennor o dyl kunde tas om hand och förverkas.

SL hänvisar till att skadegörelse i form av klotter på SL:s egendom har fortsatt att öka i avsevärd omfattning även under 1987. SL anser inte att den föreslagna bestämmelsen inger några betänkligheter från rättssäkerhetssynpunkt och anför vidare: Även om den föreslagna bestämmelsen enligt sin ordalydelse kan tillämpas på ett stort antal olika typer av föremål som är möjliga att användas vid skadegörelsebrott, torde tillämpningen i praktiken huvudsakligen inskränka sig till sprayfärger och spritpennor i Stockholms tunnelbana. Vidare anser SL att sannolikheten att bestämmelsen kommer att tillämpas gentemot människor som innehar föremålen i legitimt syfte torde vara mycket ringa. SL:s uppfattning är att polisen är väl skickad för att tillämpa bestämmelsen såsom den är avsedd att tillämpas.

Advokatsamfundet finner i och för sig inga skäl mot ett förverkande men anser att den föreslagna lösningen inte kan godtas. Samfundet pekar på de möjligheter som torde finnas till ingripande mot försök eller förberedelse till skadegörelsebrott genom en mindre justering av 12 kap. 5 § BrB.

Kroppsvisitation

Samtliga remissinstanser utom *advokatsamfundet* tillstyrker eller lämnar förslaget i huvudsak utan erinran. *Hovrätten för Nedre Norrland* framför vissa lagtekniska synpunkter.

Hovrätten för Nedre Norrland

Genom den föreslagna "mindre språkliga justeringen" av lagrummet synes beteckningen "vapen" i paragrafens första respektive andra stycke fått

olika innebörd. (Jfr Sveriges domareförbunds remissyttrande i proposition 1986/87:115 sid 29).

Hovrätten ifrågasätter vidare lämpligheten av att envar polisman generellt får besluta om kroppsvisitering för att söka efter föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på annans egendom. En avvägning mellan samhällets skyddsintresse i detta fall och den integritetskränkning som kroppsvisitation utgör motiverar att beslutet normalt bör fattas av högre polisbefäl eller av polismyndighet. Endast när fara är i dröjsmål bör envar polisman få besluta om sådan åtgärd. I en sådan situation som den som BRÅ angivit i sin skrivelse till justitiedepartementet (PM sid 5 m) synes fara i dröjsmål föreligga varför den föreslagna lagstiftningen bör kunna få önskad effekt även med den begränsning av beslutanderätten som hovrätten anser lämplig.

Sveriges advokatsamfund anser att förslaget inger utomordentligt starka betänkligheter och anför vidare: Tidigare låg måhända vissa återhållande moment i att det skulle röra sig om "farliga föremål" som kunde komma till användning vid brott mot "liv och hälsa"; enligt förslaget synes kroppsvisitation kunna ske utan begränsningar. Redan exempelvis innehav av kulspetspenna kan vara tillräckligt för att i efterhand legitimera att en medborgare fått sina kläder genomsökta och innehållet i handväska eller portfölj granskat.

Enligt samfundets mening bör förslag om tvångsingripanden föregås av en betydligt noggrannare belysning från konstitutionella och andra synpunkter än vad som skett. Samfundet åsyftar härvid bl. a. föreskriften i regeringsformen 2 kap. 6 § om skydd mot kroppsvisitation. Det framstår således inte som övertygande att grunda en reglering som denna enbart på behovet att bli "praktiskt tillämpbar", (förslaget sid 10).

Lagrådsremissens lagförslag

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 36 kap. 3 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
36 kap.	
3 §[1]	
Förverkande får även i annat fall än som avses i 2 § beslutas i fråga om	
1. föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning,	
2. andra föremål, som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.	2. andra föremål, som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa *eller som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom* och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

[1] Senaste lydelse 1983:224

Lag om ändring i polislagen (1984:387)

Härigenom föreskrivs att 19 § polislagen (1984:387) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
19 §[1]	
En polisman som med laga stöd griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon får i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändig 1. av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål skall kunna tas om hand, eller 2. för att hans identitet skall kunna fastställas.	
En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter *vapen eller andra farliga* föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. För detta ändamål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage.	En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter föremål som är ägnade att användas *som vapen* vid brott mot liv eller hälsa *eller som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom*, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. För detta ändamål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

[1] Senaste lydelse 1987:577

Lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m. m.

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m. m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §	
Denna lag reglerar förfarandet vid prövning av fråga om förverkande av egendom till det allmänna eller om annan särskild rättsverkan av brott, när frågan inte *angår den* som är tilltalad för *brottet*. Lagen gäller, om inte annat följer av särskilda bestämmelser i lag eller annan författning.	Denna lag reglerar förfarandet vid prövning av fråga om förverkande av egendom till det allmänna eller om annan särskild rättsverkan av brott, när frågan inte *gäller någon* som är tilltalad för *brott*. Lagen gäller, om inte annat följer av särskilda bestämmelser i lag eller annan författning.

Proposition ... 1
Propositionens huvudsakliga innehåll ... 1
Propositionens lagförslag ... 2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 25 februari 1988 5

1 Inledning ... 5

2 Bakgrund ... 5

3 Allmän motivering ... 7
3.1 Gällande rätt ... 7
3.2 Allmänna utgångspunkter ... 8
3.3 Förverkande av hjälpmedel vid skadegörelse m. m. ... 8
3.4 Kroppsvisitation ... 10

4 Upprättade lagförslag ... 11

5 Specialmotivering ... 11
5.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken ... 11
5.2 Förslaget till lag om ändring i polislagen (1984: 387) ... 12
5.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1986: 1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m. m. ... 13

6 Hemställan ... 14

7 Beslut ... 14

Utdrag ur lagrådets protokoll 1988-03-04 ... 15
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 17 mars 1988. ... 18

Bilagor
Bilaga 1 Promemorians lagförslag ... 23
Bilaga 2 Sammanställning av remissyttrandena ... 25
Bilaga 3 Lagrådsremissens lagförslag ... 28

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1988